

(Plėtos programos forma)

2021–2030 M. NEĮGALIESIEMS TINKAMOS APLINKOS VISOSE GYVENIMO SRITYSE PLĖTROS PROGRAMOS¹ PAGRINDIMAS

Plėtos programos valdytojas Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

PLĖTROS PROGRAMOS PASKIRTIS

NPP uždavinys, kodas ir pavadinimas

2.6 uždavinys. Plėtoti neįgaliesiems tinkamą aplinką visose gyvenimo srityse

1 problema: Nėra sukurtos tinkamos sąlygos neįgaliųjų dalyvumui bei viešųjų ir privačių teikėjų teikiamų paslaugų, prekių ir gaminių prieinamumui

Problemos priežastys:

1. Neprieinama fizinė infrastruktūra (fizinė infrastruktūra suprantama kaip viešosios, rekreacinės, sporto, turizmo erdvės, visuomeniniai statiniai ir gyvenamieji pastatai bei viešasis transportas ir viešojo transporto infrastruktūra)

Atliktų tyrimų² duomenimis, pritaikyta buvo tik 19 proc. apklaustų sveikatos (gydymo) įstaigų. Didžiąją dalį visų 65 pritaikytų įstaigų sudaro ligoninės – 17 (22,7 proc. visų ligoninių), ambulatorijos – 16 (15,5 proc. bendro ambulatorijų skaičiaus), PSPC – 13 (17,3 proc. viso PSPC skaičiaus). Atliktų tyrimų² duomenimis neįgaliesiems laisvai judėti pastato viduje ir jo prieigose yra pritaikyta 66,6 proc. socialinių paslaugų centrų, 32 proc. NVO teikiančių socialinę pagalbą, 18,3 proc. socialinės paramos skyrių, 4,5 proc. seniūnijų Kultūros įstaigų pritaikyta tik 16,6 proc. : 26 bibliotekos, 22 muziejai, 11 teatrų, 9 dvarai, 9 kino centrai, 7 kultūros centrai, 1 botanikos sodas, Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis (ŠVIS),

¹ Teikiamas kartu su plėtos programos lydinčiais dokumentais.

² 2017-2019 m. Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atlikti tyrimai: 2017 m. Lietuvos žmonių su negalia sąjungos „Fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems valstybės ir savivaldybių sveikatos (gydymo) paskirties įstaigose vertinimo tyrimas“. 2018 m. Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacijos: „Socialinės paramos skyrių, socialinių paslaugų centrų, seniūnijų prieinamumo apklausos, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“, „Kultūros objektų (teatrų, kino centrų, muziejų ir kt.) ir turizmo objektų aplinkos prieinamumo vertinimas, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“ ir „Policijos komisariatų ir teismų aplinkos prieinamumo apklausos, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje. 2019 m. Lietuvos žmonių su negalia sąjungos: „Aukštųjų mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų fizinės aplinkos prieinamumo neįgaliesiems vertinimo tyrimas“.

šiuo metu mokiniams su fizine negalia (judantiems su vežimėliais) visiškai pritaikyta 10 proc. mokyklų. Apie 60 proc. mokyklų yra iš dalies pritaikytos priimti tokius vaikus. Tik 3 mokyklos yra visiškai pritaikytos regos negalią turintiems žmonėms.

Iš 667 apklaustų ikimokyklinio ugdymo įstaigų, 5,1 proc. (34) yra pritaikytos neįgaliesiems, judantiems neįgaliojo vežimėliu, o 2,1 proc. (14) – pritaikytos žmonėms su regėjimo negalia (pažymėtos durys, laiptų pakopos, yra įspėjamieji paviršiai ir kiti pažymėti statinio elementai).

Aukštųjų mokyklų bei profesinio mokymo įstaigų bendrai pritaikyta tik apie 20 proc. (47): 76 proc. kolegijų, 67 proc. universitetų, 61 proc. profesinio mokymo centrų ir 25 proc. profesinių mokyklų. Tik 13,5 proc. policijos komisariatų yra visiškai pritaikyti neįgaliesiems savarankiškai judėti pastato viduje, 50 proc. turi neįgaliųjų automobilių statymo vietas, 47,3 proc. turi įrengtus ir neįgaliesiems visiškai pritaikytus pandusus arba keltuvus (lifthus), 66,2 proc. durys yra visiškai pritaikytos neįgaliesiems, 43,2 proc. pritaikytas bent vienas sanitarinis mazgas.

2019 m. pabaigoje būsto pritaikymo eilėje laukė 885 neįgalieji ir kiekvienais metais jų skaičius didėja (per paskutiniu 3 metus – 27 proc.). Valstybės kontrolės (toliau – VK) aplankytos savivaldybės (12) nurodė, kad kiekvienais metais vis daugiau asmenų kreipiasi dėl būsto pritaikymo.

Renovuojami daugiabučiai dažniausiai nėra pritaikomi riboto judumo asmenims.

VK audito „Neįgaliųjų socialinė integracija” 2020 metais ataskaitoje (toliau – VK audito ataskaita) nurodoma, jog savivaldybėms pateikus informaciją apie viešojo susisiekimo transporto priemonių prieinamumą (savivaldybės valdomų transporto įmonių ar iš privačių vežėjų perkamų transporto paslaugų), apskaičiuota, kad tik 23 proc. (14) jų padidėjo transporto priemonių (autobusų ir troleibusų), pritaikytų asmenims su negalia, skaičius (2018/2019 m) ir pritaikytos priemonės sudarė 35 proc. Penkių didžiųjų miestų savivaldybių transporto priemonių pritaikymas sparčiai didėja ir siekia 56 proc., jose pritaikytų priemonių dalis svyruoja nuo 37 iki 93 proc.

Aukščiau minimų atliktų tyrimų duomenys ir išvados rodo, kad neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje, socialiniame, visuomeniniame, kultūriniame gyvenime yra ribojami, dėl daugumos fizinės infrastruktūros priemonių nepritaikymo. Šios problemos priežasties sprendimas leis neįgaliesiems savarankiškai pasinaudoti fizine infrastruktūra, nebus reikalinga kito asmens pagalba, o taip pat neįgalieji galės savarankiškai patys priimti sprendimus pasinaudoti įvairiomis, jiems reikalingomis paslaugomis, kuriomis iki šiol negalėjo pasinaudoti dėl nepritaikytos fizinės infrastruktūros. Fizinės infrastruktūros pritaikymas sąlygos neįgaliųjų geresnes įsidarbinimo ir išsilavinimo galimybes.

1.1. Netinkamas teisinis reglamentavimas fizinės infrastruktūros prieinamumui ir pritaikymui neįgaliesiems, nes:

1.1.1. teisės aktai neįpareigoja pritaikyti esamų pastatų neįgaliųjų poreikiams, jei nėra poreikio renovuoti ar remontuoti pastato. Statybų įstatymas įpareigoja pritaikyti pastatus neįgaliųjų poreikiams remonto ar renovacijos metu tik pertvarkomose statinio dalyse. Nėra įgalios institucijos kontroliuoti pastatų ir aplinkos atitikimą reikalavimams dėl statinių prieinamumo. Nėra numatyta sankcijų dėl statinių prieinamumo reikalavimų nesilaikymo ar prieinamumo panaikinimo. Nėra patvirtinto veiksmų plano, skirto statinių pritaikymui didinti;

1.1.2. Viešųjų pirkimų įstatymas neįpareigoja perkančiųjų organizacijų perkant statybos projektų rengimo paslaugas projektuoti statinius pagal universalus dizaino reikalavimus;

- 1.1.3.** savivaldybėms nėra reikalavimo įsigyjant naujas transporto priemones ir perkant transporto paslaugas iš privačių vežėjų nurodyti reikalavimus dėl šių priemonių prieinamumo. Reikalavimai dėl prieinamumo atitiktis universalus dizaino principams yra apibrėžti tik ministerijos vykdomuose ES investicijomis finansuojamose priemonėse³. Gerosios praktikos vadove⁴ nurodytos tik rekomendacijos dėl transporto pritaikymo. Mažiau nei pusė savivaldybių (28) įsigydamos naujas transporto priemones ir pirkdamos paslaugas techninėje specifikacijoje nurodė kriterijus dėl transporto priemonių prieinamumo, tačiau, nesant standartizuotų reikalavimų, jie skiriasi, todėl pritaikymo lygis gali skirtis. Nė viena savivaldybė techninių reikalavimų nederino su neįgaliesiems atstovaujančiomis organizacijomis;
- 1.1.4.** nėra teisės aktais nustatyto reikalavimo privalomai pritaikyti miesto ar tarp miestinio transporto stotis ir stoteles (išskyrus I kategorijos autobusų stotis ir išskyrus nustatytus reikalavimus remontuojamoms stotims ar stotelėms).
- 1.2. Netinkamai vykdoma fizinės infrastruktūros pritaikymo neįgaliesiems stebėseną ir kontrolę, nes:**
- 1.2.1.** pritaikius statinius ir užbaigus statybą, ne visais atvejais išlaikomas jų prieinamumas neįgaliesiems per visą statinio naudojimo laikotarpį. Teisės aktuose numatyta, kad savivaldybių administracijos atlieka statinių naudojimo priežiūrą, tačiau kontroliuojančiųjų institucijų funkcijos dėl neįgaliųjų skirtų elementų prieinamumo išlaikymo priežiūros nėra tiksliai nustatytos. VK audito ataskaitoje pažymima, kad visos (60) savivaldybės nurodė, kad statinių naudojimo priežiūrą atlieka bendrąja tvarka, atskirai prieinamumo išlaikymo neįgaliesiems nevertina;
- 1.2.2.** Lietuvos transporto saugos administracija (toliau – administracija) atsakinga už trijų ES Reglamentų, susijusių su keleivių teisėmis keliaujant oro, jūrų ir vidaus vandenų maršrutais, miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transportu, įgyvendinimu. Dėl prievolės nebuvimo, administracija nėra atlikusi vertinimo, ar Reglamente dėl miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transporto keleivių teisių numatytos nuostatos yra įgyvendinamos ir užtikrinamos neįgaliųjų ir riboto judumo asmenų teisės naudotis transporto paslaugomis, gauti pagalbą stotyse ir autobusuose. Lietuvoje yra 9-ios pirmos kategorijos autobusų stotys, kurios įpareigos teikti pagalbą neįgaliesiems ir riboto judumo asmenims ir būti pritaikytos⁵, tačiau administracija įvertino tik Kauno m. autobusų stotį, nes joje atlikti rekonstravimo darbai ir pretenduota pereiti į pirmos kategorijos stočių lygį;
- 1.2.3.** nei ministerijos, nei savivaldybės tiesiogiai neįpareigos rinkti duomenis ir vertinti visos viešosios fizinės infrastruktūros - statinių, transporto ir jo infrastruktūros prieinamumo;
- 1.2.4.** VK audito ataskaitoje pažymima, kad 77 proc. (46) savivaldybių nurodė, kad neatlieka reguliarios pastatų prieinamumo stebėsenos. Savivaldybės, kurios vykdo stebėseną, taiko skirtingus metodus (pvz.: atlieka techninę priežiūrą, apklausas ir pan.). Apie pusė (6) ministerijų nurodė, kad nedisponuoja informacija apie savo reguliavimo srities pastatų pritaikymą neįgaliesiems, kitos – informaciją turi arba tik dalį jos, tačiau ji nėra sistemiškai renkama, išskyrus Švietimo, mokslo ir sporto ministeriją;

³ Įrengta bent 1 vieta neįgaliesiems/specialiųjų poreikių turintiems žmonėms su vežimėliu (su tvirtinimo diržais, bėgeliais ar kita vežimėlio tvirtinimo įranga), vairuotojo informavimo apie išlipimą mygtukai ir specialiu piktografiniu žymėjimu, įlaipinimas/įvažiavimas ir išlaipinimas/išvažiavimas turi būti numatytas per šonines (ne galines) duris ir kt.).

⁴ Susisiekimo ministro 2013-07-23 įsakymu Nr. 3-403 patvirtintas Specialiųjų poreikių turinčių žmonių susisiekimo gerinimo Lietuvos Respublikoje gerosios praktikos vadovas.

⁵ Susisiekimo ministro 2003-12-31 įsakymu Nr. 3-734 patvirtinti Autobusų stočių veiklos nuostatai.

- 1.2.5.** VK audito ataskaitos duomenimis, transporto infrastruktūros prieinamumą turėjo pagerinti nuo 2017 m. 20-ies savivaldybių rengiami darnaus judumo planai ir juose numatytos priemonės (91), tačiau 35 proc. priemonių (32) nepradėtos įgyvendinti, o 43 proc. (39) vis dar vykdomos. Nustatyta, kad 6 (iš 20) savivaldybės atliko infrastruktūros ir viešojo transporto sistemos pritaikymo specialiųjų poreikių turintiems žmonėms analizę ne pagal visus reikalavimus, nustatytus gairėse (pvz.: neatliko taktilinių paviršių ir taktilinės įrangos / įrenginių ir Brailio raštu pateikiamos informacijos poreikio analizės, garsinės ar vaizdinės informacijos poreikio analizės). Pastebima, kad savivaldybės, kurios nerengia darnaus judumo planų, transporto infrastruktūros pritaikymo specialiųjų poreikių turintiems asmenims vertinimo nėra atlikusios;
- 1.2.6.** nėra stebimi ir registruojami pritaikyti objektai, tam, kad galima būtų identifikuoti paslaugų, teikiamų šiose objektuose paklausą (riboto judumo ir kitų poreikių asmenis) ir pasiūlyti naudotis pritaikyta infrastruktūra (potencialius naudotojus nukreipti pas paslaugas teikiančius objektų savininkus).
- 1.3. Neplaningas ir fragmentuotas fizinės infrastruktūros pritaikymas neįgaliesiems, nes:**
- 1.3.1.** VK audito metu, įvertinus visų ministerijų pateiktą informaciją apie vykdomus projektus ir priemones dėl pastatų prieinamumo per paskutinius 3 metus, nustatyta, kad pusė (7 iš 14) ministerijų vykdė priemones, tačiau projektus specialioms asmenų su negalia poreikiams vykdė tik 4 (Sveikatos, Kultūros, Vidaus reikalų, Krašto apsaugos), Švietimo, mokslo ir sporto ministerija – tik keturių švietimo įstaigų atnaujinimo (modernizavimo) darbus, o Finansų, Ekonomikos ir inovacijų ministerijos nurodė, kad atlikti pavieniai darbai (pvz.: WC pritaikytas, įrengtas keltuvai). Kitose ministerijose pritaikymas atliekamas vykdant pastatų ar patalpų atnaujinimo (modernizavimo), rekonstravimo ar remonto darbus;
- 1.3.2.** 15 proc. (9) Valstybės kontrolės apklaustų savivaldybių nurodė, kad nevykdė patalpų pritaikymo priemonių, kitos vykdydamos pastatų atnaujinimo darbus pritaiko ir neįgaliesiems, remdamosi STR reikalavimais. Pagal savivaldybių pateiktą informaciją, pavienėse patalpose vykdomi fragmentiniai pritaikymo darbai (pvz.: įrengti pandusai, keltuvai, pritaikytos sanitarinės patalpos) ir užtikrinamas tik dalinis prieinamumas (pvz., patekti į pastatą yra galimybė, o judėti tarp aukštų – ne). Tik 15 (9) proc. yra nusimačiusios prioritetinius pastatus, kuriuos planuojama pritaikyti pirmiausiai;
- 1.3.3.** Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programoje siekiama, kad 2020 m. pritaikytų viešųjų statinių ir objektų dalis sudarytų 30 proc., tačiau, savivaldybių pateiktais duomenimis, daugiau nei pusė (32) jų neužtikrino, kad bent 30 proc. nuosavybės teise valdomų pastatų, kuriuose teikiamos asmenims svarbios paslaugos (seniūnijos, socialinių paslaugų centrai, švietimo, sveikatos ir kultūros įstaigos), būtų pritaikyti. Nustatyta, kad pritaikytųjų dalis skiriasi ir pagal savivaldybes ir pagal skirtingas paslaugas teikiančias įstaigas. Daugiausia pritaikyta socialinių paslaugų centrų (61 proc.), mažiausiai – švietimo įstaigų (16 proc.).
- 2. Nepritaikyta informacinė infrastruktūra ir informacija:**
Informacijos prieinamumas aktualus visai visuomenei, tačiau tam tikrai visuomenės daliai jis neprieinamas arba prieinamas iš dalis. Galimybė gauti informaciją, kaip apibrėžta Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (toliau – JTNTK) 21 straipsnyje, taip pat bendravimo ir kalbos apibrėžimai 2 straipsnyje yra svarbios prieinamumo sudedamosios dalys. Dėl sparčių ir nuolatinių pokyčių informacinių technologijų ir ryšių sektoriuose keičiasi žmonių bendravimo, verslo plėtojimo, naudojimosi prekėmis, paslaugomis ir informacija bei apskritai komunikacijos būdas, todėl yra labai svarbu,

kad visi žmonės naudotųsi technologijų pažanga ir kad nei vienas nebūtų paliktas nuošaly, įskaitant asmenis su kompleksine negalia ir sudėtingais poreikiais. Šiuo metu daugelis neįgaliųjų vis dar praktiškai neturi galimybės naudotis informacija ir ryšiais, todėl yra būtina skirti dėmesio tinkamiems ir alternatyviems komunikacijos būdams, priemonėms ir formoms, sąlygoms naudotis spausdintu žodžiu ir autorių teisių klausimams. Atsižvelgiant į tai, regos, klausos ir intelekto negalią turintiems asmenims reikalingi alternatyvūs informacijos pateikimo būdai. Tuo tarpu tyrimas⁶ išryškino priešpriešas tarp vartotojų ir gamintojų - kad vartotojai, nepriklausomai nuo negalios tipo ir funkcinių galimybių, informacijos apie paslaugas ir gaminius ieško internete, o kai kurie paslaugų teikėjų ir gaminių gamintojų grupės dalyviai įsitikinę, kad neįgalieji ir vyresnio amžiaus asmenys neturi gebėjimų naudotis informacinėmis technologijomis, todėl kaip pagrindinę informacijos teikimo priemonę paslaugų teikėjai naudoja paslaugų ir gaminių pristatymus ir prezentacijas per neįgaliųjų ir (arba) vyresnio amžiaus asmenų bendruomenių susibūrimus.

Sociologai pastebi⁷, kad bene didžiausią skaitmeninę atskirtį patiria būtent žmonės su negalia ir tai dar labiau menkina jų galimybes įsitraukti į visuomeninį gyvenimą, darbo rinką, siekti išsilavinimo, dalyvauti viešojo valdymo procesuose. Visuomeninis transliuotojas subtitruoja arba verčia į gestų kalbą laidas ir filmus, tačiau atsižvelgiant į tai, kad lietuvių gestų kalba yra pripažinta kurčiųjų gimtąja kalba, pritaikymas žmonėms su klausos negalia yra nedidelis (13,79 proc. viso transliacijų laiko), ypač lyginant su kitomis šalimis (N. Zelandija – 98 proc., Latvija – 25 proc., Lenkija – 50 proc.). Vienintelis teatras Lietuvoje, turintis garsiniam komentavimui reikalingą įrangą yra Kauno nacionalinis dramos teatras (2018 m. rengiant jau 7-ąjį spektaklį su garsiniu vaizdavimu tame pačiame teatre, paklausa buvo išaugusi iki 450 žmonių su regos negalia, kuriems nebeužteko vieno spektaklio ir jis yra rodomas du kartus). Tyrimo⁸ duomenimis, daugiau kaip 65 proc. neįgaliųjų nori lankytis kino teatruose, nes nori leisti laisvalaikį su draugais arba šeimos nariais (65,2 proc.), nori dalyvauti visuomenės gyvenime (33 proc.), domisi profesionaliuoju menu (20,7 proc.). Tačiau net 33 proc. respondentų teigia, jog nesilanko dažniau dėl kino filmų nepritaikymo. Pasigendama tiek skaitmeninės, tiek įprasto formato informacijos pateikimo lengvai supranta kalba (angl. *Easy-to-Read language*), kuri padidintų informacijos suvokimą teksto suvokimų ar intelekto sutrikimų turintiems neįgaliesiems. Kadangi informacijos neįgaliesiems prieinamais formatais teikiama labai mažai, todėl akivaizdu, kad daugumos negalią turinčių asmenų komunikacijos poreikis nepatenkinamas. Todėl labai svarbu yra remti informacijos teikimą neįgaliesiems, jų mokymosi galimybes ir apsaugos priemones prieinamomis komunikacijos priemonėmis, būdais ir formomis, siekiant saugiai ir atsakingai naudoti naujas informacijos ir ryšių technologijas ir išvengti jų žalingo šalutinio poveikio. Toks šalutinis poveikis, be kita ko, apima priekabiavimą elektroninėje erdvėje, sukčiavimą ir seksualinę prievartą ar išnaudojimą per socialinių tinklų svetaines, ypač vaikų ir neįgalių asmenų atžvilgiu.

Užtikrinus informacijos prieinamumą visiems neįgaliesiems, neįgalieji galės gauti paslaugas ir informaciją, palengvinančias jų kasdienį gyvenimą ir padedančias jiems naudotis savo teisėmis, visų pirma savo teise laisvai judėti ir gyventi teritorijoje. Tuo pačiu bus sudarytos sąlygos neįgaliajam

⁶ 2019 m. Neįgaliųjų reikalų departamento užsakymu atliktas kokybinis tyrimas „Paslaugų prieinamumo ir gaminių tinkamumo visiems Lietuvoje gyvenantiems vartotojams kuo platesniu mastu analizė“

⁷ Jolita Viluckienė, „Negalią turinčių IT vartotojų skaitmeninė atskirtis kaip socialinės nelygybės forma“, Filosofija. Sociologija, t. 26, nr. 4, 2015, p. 314 – 321.

⁸ Kultūros paslaugų prieinamumo žmonėms su negalia didinimas: esamos situacijos analizė, 2018

lygiai su visais dalyvauti visuomenės gyvenime, užimtumo veiklose ir švietime. Atitinkamai, bus mažinamas neįgaliųjų skurdo lygis, bei atotrūkis tarp skurdo rizikos lygio, kurį patiria asmenys neturintys negalios ir neįgalieji, o tai sudarys sąlygas neįgaliųjų skurdo lygio mažėjimui lyginant su asmenimis neturinčiais negalios.

- 2.1. netinkamas teisinis reglamentavimas**, nes nėra tiesioginio visoms be išimties įstaigoms įpareigojimo pritaikyti savo interneto svetaines. Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašas (toliau – Aprašas) (36 p.) nustato, kad įstaigų interneto svetainės ir mobiliosios programos, įskaitant jose teikiamas elektronines viešąsias ir administracines paslaugas, taip pat kitos įstaigų valdomos interneto svetainės ar mobiliosios programos, jeigu jose pateikiama tikslinėms grupėms aktuali informacija, privalo būti prieinamos siekiant užtikrinti, kad jos būtų suvokiamos (informacija turi būti pasiekiami naudotojams priimtinais būdais), valdomos (interneto svetainė ar mobilioji programa neturi reikalauti iš naudotojo veiksmų, kurių jis negali atlikti), suprantamos (informacija arba veiksmas negali viršyti naudotojo suvokimo galimybių) ir tvarios (vystantis technologijoms interneto svetainė ar mobilioji programa turi išlikti pasiekiami)⁹. Vis dėl to, 41 punkte palikta šio reikalavimo išimtis, kad „Įstaigos, išskyrus įstaigas, kurių tikslinė grupė – neįgalieji, gali nesilaikyti Aprašo 36 punkto reikalavimų, jeigu šių reikalavimų laikymasis įstaigai sudarytų neproporcingą našta.
- 2.1.1.** nenustatyti aiškūs kriterijai, kuomet įstaiga yra atleidžiama nuo pareigos pritaikyti savo informacinę aplinką neįgaliesiems dėl neproporcingos naštos. Aprašo 42 straipsnis nustato sąlygas, kad vertindama, ar Aprašo 36 punkto reikalavimų laikymasis sudarytų neproporcingą našta, įstaiga atsižvelgia į finansinius, materialinius ir žmogiškuosius išteklius, įstaigos veiklos tikslą bei įstaigos numatomas išlaidas ir numatomą naudą tikslinėms grupėms, į įstaigos interneto svetainės ar mobiliosios programos naudojimo dažnumą ir trukmę, tačiau nėra įvardinta, kada tiksliai ši našta atsiranda, todėl įstaigoms palikta interpretacijos laisvė;
- 2.1.2.** nenumatytos sankcijos dėl pastebėtų įstaigų interneto svetainių trūkumų nepašalinimo. Informacinės visuomenės plėtros komitetas (toliau – Komitetas) kasmet atlieka įstaigų interneto svetainių turinio analizę ir teikia išvadas dėl įstaigų interneto svetainių būklės ir pasiūlymus dėl jų tobulinimo. 2019 m. testuojant interneto svetainių atitiktį neįgaliųjų poreikiams, buvo nustatyta, kad AA lygį⁹ atitinka 42 interneto svetainės ir tai sudaro tik 3,78 proc. visų vertintų interneto svetainių. Galima teigti, kad įstaigose nėra kreipiamas reikiamas dėmesys į neįgaliųjų teisę gauti prieinamą informaciją. Taip pat nėra duomenų, ar Komitetas kreipėsi į interneto svetainių, kurios neatitinka neįgaliųjų poreikius, reikalaujamas pašalinti trūkumus. Pažymėtina, kad įsakyme „Dėl valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų stebėsenos atlikimo“ nėra numatyta sankcijų už trūkumų nepašalinimą. VK ataskaitoje teigiama, jog siekiant įgyvendinti 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo (OL 2016 L 327, p. 1),

⁹ Pasaulinio saityno konsorciumo (angl. World Wide Web Consortium) sukurtas standartas pagal 4 prieinamumo principus, kurie nurodyti ir EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVOJE (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo. Kiekvienam iš šių principų yra priskirtos gairės, kurių iš viso yra 12. Kiekviena gairė turi savo sėkmės kriterijus, kurie priskiriami skirtingiems atitikties lygiams – A (žemiausias), AA vidutinis) ir AAA (aukščiausias)

reikalavimus ir sudaryti lygias galimybes interneto svetainėse ir mobiliosiose programose teikiama informacija ir paslaugomis naudotis asmenims, turintiems skirtingus poreikius, turi veikti informacijos ir metodinės pagalbos sistema, tinkamai atliekamas interneto svetainių ir mobiliųjų programų vertinimas ir kontrolė.

- 2.1.3.** nėra patvirtintų metodikų dėl „lengvai skaitomo“ teksto kūrimo, reikalavimų tokiam tekstui, tokio formato informacijos talpinimo apimčių „Lengvai skaitomas“ tekstas būtų itin reikalingas asmenims, patiriantiems teksto suvokimų sunkumus, tarp kurių didžiausia grupė asmenys su intelekto sutrikimais. Nors yra reikalavimai (Baudžiamojo proceso kodekse, Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme, Rinkimų įst.) apie suprantamą informacijos pateikimą, tačiau galimybe naudotis saviraiškos laisve ir laisve reikšti savo nuomonę, įskaitant laisvę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas lygiai su kitais asmenimis, visomis pasirinktomis bendravimo priemonėmis, apibrėžtomis Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (toliau – Konvencija) 2 straipsnyje, negali pasinaudoti asmenys, turintys intelekto negalią, dėl jiems nepritaikytos informacijos ir leidinių bei publikacijų lengvai skaitoma kalba trūkumo;
- 2.1.4.** Nacionaliniuose neįgaliųjų socialinės integracijos programos įgyvendinimo veiksmų planuose dauguma priemonių būdavo ir yra orientuotos tik asmenims su regėjimo arba klausos negalia. Todėl manytina, kad teisinis reglamentavimas dėl informacijos prieinamumo yra nepakankamas ir nėra atsižvelgiama į skirtingas negalias turinčių asmenų poreikius (regos, klausos, intelekto sutrikimų, turinčių disleksiją, sutrikusios judėsenos) ir teisę gauti informaciją.
- 2.1.5.** Nėra prievolės įpareigojančios valstybės biudžeto ar struktūrinių fondų lėšomis finansuojamų interneto svetainių, skaitmeninio, audiovizualinio turinio kūrėjus pritaikyti kuriamą turinį neįgaliųjų poreikiams. Komiteto teigimu, yra numatytos atitinkamos atgrasomosios sankcijos ir įgyvendinimo mechanizmai ir būtų sustabdomas Europos Sąjungos fondų finansavimas interneto svetainėms ir kitiems dalykams, kurie nėra prieinami. Finansavimo sąlygų aprašuose patvirtinti projektams taikomi reikalavimai įtraukti reikalavimai nediskriminuoti dėl negalios yra pernelyg bendro pobūdžio. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog tai tik draudimas nediskriminuoti, o pagal galiojančius teisės aktus informacijos pritaikymas (nepritaikymas) neįgaliesiems nėra diskriminacijos forma. Viešųjų pirkimų įstatymo 2 straipsnio 34 dalis, nusakanti techninės specifikacijos turinį įtraukia nuostatą, kad techninėje specifikacijoje turi būti įtraukti duomenys apie tinkamumo visiems naudotojams reikalavimus (taip pat galimybę naudotis neįgaliesiems) ir jų atitikties įvertinimas nustatyta tvarka, tačiau dažniausiai šis reikalavimas traktuojamas kaip rekomendacinio pobūdžio ir į technines specifikacijas nėra įtraukiamas - pasigendama garsinio vaizdavimo neregiam, titravimo klausos negalią turintiems asmenims.
- 2.1.6.** Visuomenei reikšmingos, aktualios viešosios informacijos prieinamumas klausos ar regos negalią turintiems asmenims nepatiria esminių teigiamų pokyčių ir komerciniame audiovizualinės žiniasklaidos sektoriuje. 2018 m. lapkričio 14 d. priimtoje Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2018/1808, kuria, atsižvelgiant į kintančias rinkos realijas, iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva), valstybėms narėms numatyta pareiga užtikrinti, kad jų jurisdikcijai priklausančių žiniasklaidos paslaugų teikėjų paslaugos, taikant proporcingas priemones, būtų nuolat ir palaipsniui daromos labiau prieinamos neįgaliesiems.

- 2.2. netinkamai vykdoma valstybės institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų situacijos** stebėseną, nes:
- 2.2.1.** trūksta informavimo priemonių, su konkrečiomis metodinėmis rekomendacijomis dėl Valstybės institucijų ir įstaigų interneto svetainių prieinamumo didinimo neįgaliesiems. Kiekvienais metais atliekamas Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių atitikimo Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimu Nr. 480, vertinimas. 2019 m. Prieinamumo vertinimas atliekamas automatinėmis priemonėmis, vertinimas apima apie 1200 valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių. Apie vertinimo metu nustatytus valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių trūkumus informuojamos minėtos įstaigos, joms teikiamos metodinės rekomendacijos ir konsultacijos dėl atitinkamų interneto svetainių tobulinimo. Tačiau informavimo priemonių trūksta, o metodinės konsultacijos teikiamos tik kitų reikalavimų, kuriuos nustato Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimu Nr. 480, kontekste;
- 2.2.2.** nėra išsamių stebėsenos rezultatų dėl interneto svetainių ir mobiliųjų programų atitikties neįgaliejių poreikiams. Pagal 2018 m. spalio 11 d. Komisijos įgyvendinimo sprendimą (ES) 2018/1524, pirmasis stebėsenos laikotarpis apima laikotarpį nuo 2020 m. sausio iki 2021 m. gruodžio mėn. Tad išsamūs stebėsenos rezultatai kol kas nežinomi, o į stebėsenos imtį patenka tik maža dalis valstybės ir savivaldybių institucijų interneto svetainių (apie 130 įstaigų interneto svetainių);
- 2.2.3.** nevykdoma mobiliųjų programų būklės analizė. Mobiliųjų programų būklės analizę pirmą kartą planuojama atlikti tik nuo 2021 m. birželio mėn., kai įsigalios reikalavimas užtikrinti prieinamumą¹⁰. Nors mobiliosios programos yra labai svarbios asmenims su negalia greitai ir lengvai pasiekti dominančią informaciją ar gauti reikiamas paslaugas, tačiau prieinamumo lygis nežinomas;
- 2.2.4.** nėra parengto ilgalaikio plano dėl Lietuvos radijo ir televizijos programų pritaikymo klausos ir regos negalią turintiems asmenims, kuris užtikrintų stebėseną ir ilgalaikį progresą. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos duomenimis, 2019 m. titruotų televizijos programų, filmų, rodomų per LRT programas, transliacijų laiko santykis su visu transliacijos **laiku buvo 9,67 proc., taigi, nepasiektas dar net penktadalis įstatymu įtvirtintos transliacijų dalies, kuri turi būti subtitruota ir pritaikyta** (ne mažiau kaip 50 procentų viso mėnesio transliavimo laiko). Į gestų kalbą verstų televizijos informacinių ir kitų programų transliacijų laikas 721 val.; santykis su visu transliacijos laiku **4,12 procentų** (turi būti ne mažiau kaip **20 proc.** viso mėnesio transliavimo laiko). Jei bus vadovaujantis tik įstatymo nustatytais reikalavimais programų su lietuviškais subtitrais transliavimo apimtį per mėnesį, palyginti su LRT televizijos programų su lietuviškais subtitrais transliavimo apimtimi per mėnesį 2019 m., kiekvienais metais didinti ne mažiau kaip 5 procentais viso transliavimo laiko, o programų, verčiamų į gestų kalbą, transliavimo apimtį kiekvienais metais didinti ne mažiau kaip vienu procentu viso transliavimo laiko, nustatytos įstatyme apimtys bus pasiektos atitinkamai 2053 m. ir 2178 m.;

¹⁰ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/2012 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo, 12 str.

- 2.2.5.** neatsižvelgiama į asmenų poreikius pagal negalios pobūdį: **Gestų kalbos vertimo paslaugų trūkumas** neužtikrina kurčiųjų teisės tapti pilnateisiais visuomenės nariais ir teisės gauti informaciją. 2019 m. patvirtinti 103 lietuvių gestų kalbos vertėjų etatai, vidutinis kurčiųjų, kuriems buvo suteiktos vertimo paslaugos, skaičius tenkantis vienam gestų kalbos vertėjui 2019 m. – 41. **Teisės aktų, aktualios informacijos „lengvai skaitomu“ tekstu trūkumas** neužtikrina asmenų su intelekto sutrikimais bei asmenų, patiriančių teksto suvokimo problemų teisės tapti pilnateisiais visuomenės nariais ir teisės gauti informaciją. **Netaikomi pažangūs ir inovatyvūs informacijos teikimo būdai**, nes inovatyvių ir skaitmenizuotų gestų kalbos vertimo programėlių, teksto skaitymo programėlių, žvilgsnio sekimo sistemų naršymui internete nebuvimas neužtikrinta kokybiškų ne tik paslaugų gavimo, bet ir komunikavimo galimybių klausos, regos, judėjimo ir kt. negalią turintiems asmenims. Bendrojo ugdymo įstaigose naudojama mokomoji medžiaga nepritaikyta mokiniams su negalia. Pagal šiuo metu vyraujančią praktiką, mokomoji medžiaga rengiama tik vaikams, neturintiems specialiųjų ugdymosi poreikių dėl negalios. Tuo tarpu mokomoji medžiaga mokiniams su negalia rengiama tik atsiradus poreikiui dažnai ji savo išvaizda skiriasi nuo nepritaikytos mokomosios medžiagos ir taip diskriminuoja mokinį su negalia. Be to, mokomosios medžiagos pritaikymo procesui užsitęsęs dažnai susiklosto situacija, kad mokslo metų pabaigoje ji tampa neberekalinga, o atsiranda poreikis kitos mokomosios medžiagos pritaikymui sekantiems mokslo metams.
- 2.3.** **Viešųjų paslaugų teikėjai neužtikrina informacijos prieinamumo neįgaliesiems.** Nėra atlikta reikiamų tyrimų dėl viešųjų paslaugų teikėjų teikiamos informacijos prieinamumo, tačiau bendro pobūdžio apklausos leidžia manyti, kad įstaigos neužtikrina pakankamos garsinės ir vaizdinės informacijos teikimo. T.y. registratūrose savitarnos aparatai neprieinami regos negalią turintiems asmenims, bėgančios eilutės nėra įgarsintos arba, atvirkščiai, informacija teikiama tik žodžiu (įrašu) ir nėra prieinama klausos negalią turintiems asmenims. Lankytinuose objektuose, istorinio paveldo objektuose dažniausiai pateikiama tik rašytinė informacija, stebimas audiogidų, informacijos Brailio raštu trūkumas, nėra jokios informacijos „lengvai skaitoma kalba“, vaizdinės medžiagos pritaikymo lietuvių gestų kalba QR kodų pagalba.
- 2.4.** **Privačios įmonės, teikiančios paslaugas visuomenei neužtikrina informacijos prieinamumo neįgaliesiems.** Atkreiptinas dėmesys, kad nėra įgyvendinama Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas, t.y. privačios įmonės, teikiančios paslaugas visuomenei, įskaitant internetu teikiamas paslaugas, neteikia informacijos ir paslaugų neįgaliesiems prieinamomis ir tinkamomis formomis; visuomenės informavimo priemonių, įskaitant informacijos internetu teikėjų paslaugas nėra prieinamas neįgaliesiems.
- 3. Paslaugos ir prekės nėra pritaikytos neįgaliųjų poreikiams:**
JTNTK pabrėžiama, kad prieinamumo sąvoka apima ir produktų bei paslaugų prieinamumą, įskaitant kanalus, kuriais teikiamos paslaugos ir yra neįgaliųjų galimybių užtikrinimo veiksnys visose gyvenimo srityse. Svarbu skatinti šalia pagalbinių prietaisų naudoti ir universalų dizainą, taip pat jo prieinamumą, užtikrinant galimybes naudotis prekėmis, paslaugomis ir informacija, kad vyriausybės, privačių subjektų, žiniasklaidos ir informacijos internetu teikėjo paslaugos taptų prieinamos neįgaliesiems.

Kokybinio tyrimo¹¹ gautų duomenų analizė išryškino kad teikiant paslaugas arba gaminant gaminius paslaugų teikėjai ir (ar) gamintojai daugiausia dėmesio skiria judėjimo negalią turinčių asmenų poreikiams, nevertinant kitokias (regos, klausos, pažinimo, psichosocialinės) negalias turinčių asmenų poreikius., o didelė dalis vartotojų negali tinkamai įvertinti prekės kokybės ir ja pasinaudoti dėl netinkamos prekės pakuotės ar informacijos apie prekę pateikimo (šriftas, kontrastas, garsinė informacija ir pan.). Eurobarometro 2012 m. atliktas tyrimas dėl prieinamumo¹² rodo kad 25 proc. respondentų ar jų šeimų nariams, turintiems negalią, teko susidurti su sunkumais perkant reikiamus produktus arba paslaugas, ir 93 proc. sutinka ar linkę sutikti, jog būtina reikalauti, kad gamintojai ir paslaugų teikėjai užtikrintų savo parduodamų prekių ir paslaugų prieinamumą. Šios problemos priežasties sprendimas įgalins gamintojus ir paslaugų teikėjus užtikrinti geresnę prekių ir paslaugų prieinamumą, kuris sudarys sąlygas didesniai neįgalių asmenų savarankiškumui, jų dalyvavimui visuomeniniame gyvenime, bei sumažins priežiūros ir pagalbos sąnaudas.

3.1. netinkamas teisinis reglamentavimas: nėra įtvirtinti universalūs dizaino reikalavimai prekėms ir paslaugoms, nes didelė dalis prekių ir paslaugų nėra prieinamos neįgaliesiems, dėl vieningo visose ES šalyse prekių ir paslaugų prieinamumo, kaip vieno iš pagrindinio reikalavimų, reglamentavimo trūkumo. Teisės aktuose nėra apibrėžta bendrų reikalavimų šiems gaminiams ar paslaugoms: kompiuteriai ir jų operacinės sistemos, bankininkystės paslaugos, bankomatai, bilietų išdavimo ir registracijos (*angl. check-in*) įranga, išmanieji telefonai, telefonijos paslaugos ir įranga, audiovizualinės medijos paslaugos, tokios kaip televizijos transliavimas ir susijusi įranga, TV įranga, susijusi su skaitmeninės televizijos paslaugomis, paslaugos, susijusios su keleiviniu oro, autobusų, geležinkelio ir vandens transportu, E-knygos, E-prekyba, atitinkamose srityse, o prieinamumo reikalavimai nėra pirminėje produktų/paslaugų kūrimo stadijoje.

2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų (toliau – Prieinamumo direktyva), kurios tikslas – prisidėti prie tinkamo vidaus rinkos veikimo suderinant valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su tam tikrų gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimais, visų pirma panaikinant dėl skirtingų prieinamumo reikalavimų valstybėse narėse kylančias kliūtis laisvam gaminių ir paslaugų, kuriems taikoma ši direktyva, judėjimui ir užkertant joms kelią.

Valstybės narės Prieinamumo direktyvą privalo perkelti į nacionalinę teisę per 3 metus (iki 2022 m. birželio 28 d.) Nuostatos taikomos nuo 2025 m. birželio 28 d. Pažymėtina, kad SADM užsakymu 2019 m. pab. buvo atliktas Prieinamumo direktyvos tinkamo perkėlimo į nacionalinę teisę tyrimas, kuris atskleidė, kad Lietuvos įstatymų leidėjas teisinės bazės kūrimą iki šiol orientavo į dvi esmines sritis (i) infrastruktūros reikalavimų pritaikymą neįgaliesiems; (ii) neįgaliųjų asmenų socialinių teisių užtikrinimą, o nacionalinėje teisėje yra reikšminga apimtimi įgyvendinti neprivalomi Prieinamumo direktyvos reikalavimai susiję su apstatyta aplinka;

3.2. nėra vieningo kontrolės ir stebėsenos mechanizmo dėl prekių ir paslaugų prieinamumo neįgaliesiems, nes atlikta teisės aktų analizė dėl tinkamo Prieinamumo direktyvos perkėlimo atskleidė, jog Lietuvoje sukurta nemažai kontrolės mechanizmų dėl prekių ar gaminių prieinamumo, tačiau tokie

¹¹ 2019 m. Neįgaliųjų reikalų departamento užsakymu atliktas kokybinis tyrimas „Paslaugų prieinamumo ir gaminių tinkamumo visiems Lietuvoje gyvenantiems vartotojams kuo platesniu mastu analizė“

¹² https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/flash/fl_345_en.pdf

kontrolės mechanizmai apima tik tokius gaminių/paslaugų fizinės aplinkos prieinamumo reikalavimus, o prekės ar paslaugos kokybės vertinimas kaip jos prieinamumas neįgaliesiems nėra taikomas. Dažnu atveju nėra taikomos jokios sankcijos dėl gaminių ar paslaugos neprieinamumo. Taip pat Lietuvoje nėra įsteigtos vienos ir nepriklausomos institucijos, kuri būtų atsakinga už paslaugų ir gaminių prieinamumo kontrolės mechanizmą.

3.3. trūksta gerosios praktikos sklaidos gerinant prekių ir paslaugų prieinamumą. Pastebima, kad visuomenė nėra informuojama apie universalus dizaino privalumus, pritaikant prekes ir gaminius neįgaliesiems. Pasigendama informacijos, kaip būtų galima taikyti universalus dizaino principus, kad prekės ir paslaugos taptų prieinamos neįgaliesiems. Taip pat būtina skatinti diskusijas apie kokybiškas sąlygas neįgaliesiems naudotis informacija, ryšiais ir skaitmenine aplinka, diskusijos taip pat turėtų apimti žiniasklaidos ir informacinio raštingumo klausimus, taip pat įtraukimą ir dalyvavimą kuriant informacinės visuomenės viešąją politiką. Taigi yra būtina nustatyti, rinkti ir skleisti esamą gerąją prieinamumo patirtį, ypač galimybių naudotis informacija srityje.

4. Nepakankamas visuomenės supratimas apie neįgaliųjų įtraukties svarbą ir neįgaliųjų individualius poreikius,

Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu 2017 m. atlikus visuomenės nuomonės apklausa parodė, kad beveik pusė respondentų, paklausti, kurių, jų manymu, socialinių grupių atstovai Lietuvoje susiduria su diskriminacija, žmogaus teisių pažeidimais, paminėjo žmones su negalia (49,8 proc.). Taip pat gana dažnai minėti pagyvenę žmonės (20,5 proc.) bei seksualinės mažumos (12,5 proc.). Apie kitas socialines grupes užsiminta daug rečiau. Respondentų nuomone, labiausiai pažeidžiamos protinę, psichikos bei fizinę negalią turinčių žmonių teisės (atitinkamai 57,1 proc. ir 38 proc.). Tarp „kita“ buvo minimi turintys kompleksinę negalią, senyvo amžiaus žmonės ir pan. Daugiau nei du trečdaliai respondentų teigia, kad neįgalūs vaikai labiau patiria diskriminaciją, palyginti su negalios neturinčiais vaikais. Tyrimas atskleidė, kad respondentams vis dar nepakanka bendrų žinių apie žmogaus teises ir informacijos, kur reikėtų kreiptis dėl pažeistų teisių. 2019 m. viduryje atviroje darbo rinkoje dirbo 46798 asmenys su negalia, iš jų 6779 socialinėse įmonėse. Taigi, Lietuvoje 2019 m. laisvoje darbo rinkoje dirbo tik apie 27 proc. visų darbingo amžiaus asmenų su negalia. Tuo tarpu Europos neįgaliųjų forumo (*angl. European Disability Forum*) duomenimis Europoje dirba 50,8 proc. asmenų su negalia. Nagrinėjant neįgaliųjų ir visuomenės nuomonę apie neįgaliųjų galimybes dalyvauti darbo rinkoje bei neįgaliesiems teikiamas pagalbos priemonės, buvo prašoma nurodyti, kas turi didžiausią įtaką ir motyvaciją neįgaliajam dalyvauti darbo rinkoje. Dažniausiai buvo minimas tinkamas darbdavių požiūris į neįgalius darbuotojus ir darbas kaip pragyvenimo šaltinis. Daugiau nei pusė respondentų teigia, kad neįgaliesiems sudaromos sąlygos ir galimybės įsitraukti į visuomeninį gyvenimą. Tame pačiame tyrime trečdalis apklaustųjų mano, kad neįgaliųjų, turinčių psichinę ir proto negalią, teisės balsuoti yra ribojamos. Priežastį sąlygojantys veiksniai, kurie bus sprendžiami Socialinės sutelkties (Solidarumo) PP:

4.1. nesistemiškai vykdomos diskriminacijos neįgaliųjų atžvilgiu mažinimo ir visuomenės nuostatų keitimo priemonės (Socialinės sutelkties (Solidarumo) PP) ;

4.2. pačių neįgaliųjų diskriminacijos atveju atpažinimo gebėjimų trūkumas (Socialinės sutelkties (Solidarumo) PP);

- 4.3. nepakankamai tolerantiškos ir palaikančios darbdavių, švietimo įstaigų, valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų nuostatos šeimų, auginančių vaiką su negalia ar prižiūrinčių neįgalų šeimos narių, atžvilgiu (Socialinės sutelkties (Solidarumo) PP);**
- 4.4. Neįgaliųjų nevyriausybinėms organizacijoms trūksta kompetencijos ginant neįgalių asmenų ar jų šeimos narių teises (Socialinės sutelkties (Solidarumo) PP).**